

Adnan Turani

TERİMLERİ
SÖZLÜĞÜ

Remzi Kitabevi

**SANAT
TERİMLERİ
SÖZLÜĞÜ**

ADNAN TURANI

**SANAT
TERİMLERİ
SÖZLÜĞÜ**

Remzi Kitabevi

SANAT TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ / Adnan Turani

© Remzi Kitabevi, 1993

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Kapak tasarımı: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-0430-5

BEŞİNCİ BASIM: Remzi Kitabevi, Kasım 1993

YİRMİ BİRİNCİ BASIM: Ocak 2025

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul
Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi

4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul

Sertifika no: 44903 / Tel (212) 629 0615

ÖNSÖZ

1966'da ilk, 1968'de ikinci, 1975'te üçüncü ve 1980'de dördüncü baskısı yapılan bu kitabın tüm basımlarının kısa sayılabilecek bir sürede tükenivermesi resim, heykel ve mimarlık alanında bir sözlüğün ne derece gerekli olduğunu göstermiştir.

İlk baskısının önsözünde de belirtildiği gibi kitabın amacı, kullanılan ve dilimize geçmiş sözcüklerin toplanması, bunların karşılıklarının doğru olarak verilmesidir. Ancak çalışma sırasında kimi terimlerin karşılıklarının birçok kitapta başka başka, hatta yanlış olarak yazıldığı, bizzat ressam ve mimarlardan birçoğunun kimi terimler hakkında aynı bilgiye sahip olmadıkları görülmüş ve terimlerin yabancı karşılıklarını aramak ve anlamlarını doğru olarak saptamak için birçok kaynağa başvurmak gerekmiştir.

Bu kaynaklarda yapılan taramalar sırasında Osmanlıca, Fransızca, Almanca, İngilizce, Yunanca ve Arapça terimlerle karşılaşılmış ve bu terimlere sözlükteki sırasında yer verilmiş, anlamı için de Türkçe karşılığı olan terime gönderme yapılmıştır. Ancak dilimizde çok yer etmiş yabancı terimler esas olarak alınmış, Türkçe karşılıklarından bunlara gönderme yapılmıştır.

Terimleri daha iyi açıklayabilmek için yer yer makalelerden yararlanılmış, kimi sözcüklerin açıklanmasını kolaylaştırmak için gerektiğinde çizim ve resimler verilmiştir.

Remzi Kitabevi bu sözlüğün beşinci basımını önerince kitabın yeni baştan incelenmesi ve bazı eksikliklerinin tamamlanması söz konusu olmuş, sözlük yeni terimlerle geliştirilmiştir.

Öğrenci olsun, aydın olsun, meslekten olsun, sanat tarihi okuyan, resim, mimarlık ve heykelle ilgilenen herkese, ilk dört baskısından bir hayli farklı olarak genişletilmiş olan bu beşinci baskısının daha yararlı olacağını umarım.

Adnan Turani
Ocak, 1993

KISALTMALAR

- Alm.* = Almanca
Arap. = Arapça
Fr. = Fransızca
İng. = İngilizce
İtal. = İtalyanca
Lat. = Latince
M.Ö. = Milattan Önce
örn. = örneğin
Os. = Osmanlıca
vb. = ve benzerleri
Y.K. = Yararlanılan kaynak
Yun. = Yunanca
yy. = yüzyıl
[ ] = eşanlamlı söcükler
→ = bak

A

abak – (*Lat.* Abacus; *Fr.* Abaque): Sütun başlıkları üzerine konan ve kenarları başlıktan dışarı taşan taş plaka.

abaki – İkel kavimlerde kötü ruhlardan korunmak için evlerin önüne dikilen heykeller.

abanoz – (*Fr.* ébène; *İng.* ebony; *Alm.* Ebenholz; *Arap.* abnûs, abenûs): Hindistan’da yetişen çok sert, dayanıklı, kesif siyaha yakın bir koyulukta, güzel cila kabul eden, tespih, çekmece gibi eşyaların yapımında kullanılan kıymetli bir ağaç.

abide – (→*anıt*).

abstraksiyon – (*Fr.*, *İng.*, *Alm.* Abstraktion): Soyutlama ya da soyutlaştırma. 1911 yılından itibaren nesne biçimini resme uygun hale getirmek için yapılan biçim değiştirmenin (deformasyon) giderek tanınmayacak hale getirilmesi, soyutlaştırma.

abstrakt sanat – (→*soyut sanat*).

Acaibi-Sebai-Âlem – (→*Dünyanın Yedi Harikası*).

açık kompozisyon – Resmedilen şeylerin tüm olarak tablo sınırı içine sığmadığı kompozisyon türü. Özellikle barok ve çağdaş resimlerin birçoğu açık kompozisyonludur (→*kapalı kompozisyon*).

açık-koyu – (*Fr.* claire-obscure; *İng.* clear-obscure; *Alm.* Helldunkel): Resimde belirtilecek önemli yerlerin açık-koyu lekeler zıtlığı içinde anlatımı. Işık-gölge sözcüğü de aynı anlamda kullanılır.

açıt – (*Fr.* baie; *Os.* fürce): Bir odayı sa-

londan ayıran kapısız fakat pervazlı kısım olup kapı ve pencere gibi, binalarda çeşitli şekilde kapatılan ve açılan boşluklara denir.

aditum – Romalıların mabetlerinde bulunan gizli bir odaya verilen isim. Burası apsid’in arkasında ya da altında yapılırdı. Buraya gaipten haber verecek olan kimseler alınırdı.

Adonis – İbranice Tammuz’un (Türk. Temmuz) Yunanca adı. Adonis çok güzel bir delikanlıdır. Tanrıça Venüs kendisine âşık olur. Bunu kıskanan diğer tanrıçalar arasındaki kavgayı yatıştırmak isteyen Zeus, Adonis’in yılın bir kısmını yeraltında, bir kısmını yerüstünde geçirmesine karar verir. Kışın yeraltında saklanan, baharda yeryüzüne dönen bitkisel zenginliği simgeler. Adonis bayramında doğanın yeşermeye ve sararması sembolik olarak canlandırılır.

adorant – (*Lat.*): Tablo ve heykel kompozisyonlarında İsa’nın ayaklarına kapanan figürler.

afiş – (*Fr.* affiche; *Alm.* Plakat): Afiş ilk olarak makine endüstrisi ürünlerinin pazarlanmasında bir gereksinim olarak 1890 yılında ortaya çıktı. Fransız Chéret’in ilk denemesini, Lautrec’in sanat eseri niteliğindeki renkli taşbasmaları izledi. Afiş sanatı, 1910 yıllarına değin en büyük gelişmesini gösterdi. Ancak gittikçe büyük miktarda afişe gereksinme duyulması, bu alandaki sanat çalışmalarının kalitesini düşürdü. Bugünkü modern afiş sanatı kübist ve soyut anlatım olanakları ile fotoğraf ve baskı tekniklerinin olanaklarından büyük bir oranda yararlanarak yapılan bir sanat dalı olmuştur.

Afrodit – (*Fr.* Aphrodite) Latince'de Afrodit'e Venüs denir. Aşk tanrıçasıdır. Kıbrıs'ta doğduğu sanılıyor. Afrodit'e Asya'da inanılmış olup, Grekler onu kendilerine mal etmişlerdir. Afrodit Greklerin klasik dönemlerinde giyinik olarak şekillendirilmiştir. İlk kez M.Ö. 4 yy.'da Praxiteles tarafından çıplak heykeli yapılmıştır. Zamanımıza kadar çıplak Afrodit ününü korumuştur. Yunan edebiyatında sözü edilen Afrodit heykellerinden bize bir tek örnek kalmamıştır. Biz Afrodit'in Romalılar tarafından yapılmış kopyalarını biliyoruz. Halen Floransa'da Uffizi Müzesi'ndeki Afrodit heykeli Helenistik dönemin eseridir. Louvre'deki Milo Venüsü ise M.Ö. 1. yy. eserdir.

agora – Eski Yunan'da pazar yeri olarak kullanılan çevresi revaklı meydan.

ağaç baskı – (→*tahta baskı*).

ağırlama günü – [vernissage] (*Fr.* Vernissage; *İng.* private view; *Alm.* Firnis-tag): Bir serginin kamuya açılmadan önce, çağrılanlara gösterildiği gün.

ağtonoz – (*Alm.* Netzgewölbe): Gotik mimarlığında kullanılmış, ağ biçiminde parçalı tonoz (→*haçtonoz*, *beşiktonoz*, *taraktonoz*).

AICA – (*Fr.* Association Internationale des Critiques d'Arts): Uluslararası Sanat Eleştirmenleri Derneği'nin kısaltılmış adı.

ajur – (*Fr.* ajour; *İng.* open-work; *Alm.* Durchbrochen): Mermer, tahta vb. malzemeyi kafes gibi delikli olarak oyup süsleme. Kafes oyma.

akademi – (*Fr.* académie; *Alm.* Akademie): Eski Yunan'da, Atina'da Platon'un öğrencilerine ders verdiği bir açılıştır. Sonraları bu isim, bi-

lim kurumu anlamına akademya olarak değiştirilmiştir. Bugünkü anlamı altında Güzel Sanatlar Akademileri ve diğer akademiler anlaşılmaktadır. Akademi, çıplak modelden yapılan çalışmalara da denmektedir.

akademik – (*Fr.* académique; *Alm.* akademisch): Geleneksel anlamda, güzel sanat alanında, belli bir görüşün dışına çıkmadan yapılan kişilikten yoksun çalışmalara denir.

akademizm – (*Fr.* académisme): Akademik, yani belli kurallara göre çalışmaya inanma.

akantus – [yaban enginarı] (*Fr.* acanthe; *Alm.* Akanthus): Yaprakları Eski Yunan'da Korent sütun başlıklarında stilize edilerek kullanılmış olan bir bitki. Akantus özellikle Roma tapınklarının sütun başlıklarında kullanılan bir motif olmuştur.

AKANTUS

akım – (*Fr.* tendance; *İng.* Tendency; *Alm.* Tendenz): Fovizm, empresyonizm, kübizm ya da sürrealizm gibi sanat görüşleri.

akik – Özellikle Yemen'de çıkan sert bir taş. Mühür, fincan, kutu gibi eşyaların yapılmasında kullanılmıştır. Eski Yunan'da ve Roma'da mühür olarak

- üzerine çeşitli rölyefler kazınır ve sonra yüzük halinde parmakta taşınırdı.
- akkubitum** – Romalıların İmparatorluk çağında üzerine uzanılarak oturlan divan.
- akrilik** – (*İng.* acrylic): Akrilik reçinesinden elde edilen sentetik boya. Yağlıboya yoğunluğunda, suluboya parlaklığında, çabuk kuruyabilen bir boyadır. Dış etkenlere yağlıboyadan daha dayanıklıdır.
- akrolit** – (*Fr.* acrolithe; *Alm.* Akrolith): Baş, ayak ve elleri mermerden, vücudu yıldızla boyanmış tahtadan yapılmış heykellere verilen addır. Yunanca akros = uç ve lithos = taş kelimelerinden meydana gelmiştir.
- akropodium** – Üzerine heykel yerleştirilen atlık.
- akropol** – Yunanca Akropolis kelimesinin kısaltılmışıdır. Yüksek tepe üzerine kurulan kale anlamına gelir. Bu kale içinde tapınak ve kralın sarayı da inşa edilirdi. Bugün özellikle Atina'da bir tepe üzerinde eski Yunan tapınaklarının bulunduğu yere verilen addır. Atina akropolünün en eski kısımları Mikenler zamanında yapılmıştır. Kale, "Attik Denizciler Cemiyeti"nin yardımı ile Perikles tarafından onarılmış ve yeniden düzenlenmiştir.
- akroter** – (*Lat.* Acroterium; *Fr.* acrotér; *Alm.* Akroterion): Tepelik anlamına gelir. Yunan tapınaklarında alınlığın saçak tepesine konulan heykel ve süslere denir.
- aksesuar** – (*Fr.* accessoire): Detay, ayrıntı anlamına gelir. Sanat eserinde ikinci derecede olan ayrıntı öğeleri için kullanılan bir sözcüktür.
- aksiyal** – Belli bir eksene uygun olarak düzenlenmiş ya da yerleştirilmiş.

aksiyon resmi – (→*hareket resmi*).

akuadukt – (*Lat.* aquae ductus = su yolu; *Fr.* aqueduc; *Alm.* Aquadukt): Antikite'de Romalılar zamanında üstünde su yolu taşıyan kemerli köprü. İlk kez Appius Claudius tarafından Roma'da (*M.Ö.* 305) bir akuadukt inşa edilmiş, sonradan bu yapı şekli bütün Akdeniz ülkelerinde taklit edilmiştir. Bizde de Silifke taraflarında Roma döneminden kalma akuaduktlar vardır.

akuatinta – [lekebasık] (*Fr.* aquatinte; *İng.* aquatint; *Alm.* Tuschätzung, Aquatinta): Bir derin baskı yöntemidir. Akuatinta, 1768 yılında Jean Baptiste Le Prince tarafından bulunmuştur. Çinko ya da bakır üzerine yapılan ve siyah ile beyaz arasındaki ara değerleri elde etmek için uygulanan bir tekniktir. Akuatinta yapmak için önce üzeri gayet iyi perdahlı çinko ya da bakır bir plaka alınır. Bu plakanın üzerine çok ince dövülmüş reçine tozu, istenilen tonu elde etmeye yeterli bir tabaka halinde elenir. Bundan sonra hafif ateşe gösterilen reçine, plaka yüzeyine yapışır. Bu işlemin ardından plaka, ara tonlu olması istenilen yerler hariç klişe asfaltı ile kapatılarak bir kısım nitrik asit, sekiz kısım su karışımı sulu asit içine batırılır. Asit, reçine yapışmamış ince kısımlardan metale girerek oyar. Böylece çok ince delikli bir yüzey meydana gelir. Bu işlemden sonra madeni plaka terebentin içine batırılarak yıkanır. Plaka üstünde asitin oluşturduğu deliklere baskı mürekkebi yedirilerek plağın yüzeyi temizce silinir. Sonra üzerine su ile tavllanmış baskı kâğıdı konularak pres makinesinde (*gravür presi*) basılır. Akuatinta çağımızda çok

kullanılan bir grafik baskı tekniğidir. Özellikle ressamlar bu alanda ilgi çekici çalışmalar yapmaktadırlar.

akvarel – (Fr. aquarelle; Alm. Aquarellmalerei): (→*suluboya*).

al – Parlak kırmızı renk.

alabastr – (Fr. alabastr; Alm. Alabastr): Eski Yunan ve Roma’da içine güzel kokuları olan sıvıların konulduğu armut biçiminde ya da uzun boyunlu vazolara denir.

alaca – (Fr. braiole; Alm. bunt): Birbirini tutmayan renklerin yan yana ya da üst üste gelişi ile insanın gözünü alan, cicili-bicili etkisi olan resimlere denir.

albatr – (Fr. albâtre): Su mermeri, beka taşı, kaymak taşı adları ile anılan taş.

alçak kabartma – (→*kabartma*).

alçak kemer – (Fr. arcsurbaissé; İng. surbased; Alm. Stichbogen): Yüksekliği açıklığının yarısından daha küçük olan kemer (→*kemer*).

alçı kazıma resim – (Alm. Gipsgraffito; İtal. Straffiare = kazıma): Alçı üzerine yapılan kazıma resim.

alegori – (Fr. allégorie; Alm. Allegorie): Tasavvurların kişileştirilerek doğada olmayan biçimde tasvirine denir. Resim ve heykelde alegoriler çok görülür. Antikite’de ve özellikle Ortaçağ’da anlaşılması için uzun açıklamalara ihtiyaç gösteren alegoriler yapılmıştır. Rönesans döneminde yapılan alegorilerde ise Antik mitolojinin konularından faydalanılmıştır. Ortaçağ kiliselerinde saçak oluklarında da Antik mitolojiden kaynaklanan boynuzlu, acayip dişli, canavar biçiminde alegorik heykeller yapılmıştır. Barok dönemin resim ve heykellerinde de alegoriler konu edinilmiştir.

alem – Araplarda sancak anlamına kullanılırdı. Eskiden orduların başında, ordunun sembolü olan bir işaret olarak taşınırdı. Mısır, Mezopotamya ve Hititlerde bunların çeşitli örneklerini görüyoruz. Alem, minare ve kubbe tepelerindeki aydı madeni tepeliğe de denir. Alemelerin uçlarına çeşitli biçimler verilmiştir.

alemcı – Minare ve kubbe tepelerine alem takan kimse.

alev üslubu – (→*flamboyan üslubu*).

alevli gotik – (→*flamboyan üslubu*).

alınlık – (Fr. fronton; İng. pediment; Alm. Giebfeld; Arap. cephe): Antik yapıların cephelerinde çatı ile korniş arasında yer alan üçgen biçimindeki kısma verilen bu ad, bugün bir portalin ya da bir pencerenin çerçeve içine alınmış bulunan üst kısmına da denilmektedir.

alınlık tablası – (Yun. tympanon; Lat. tympanum; Fr. tympan; İng. tympanum, pediment; Alm. Tympanon, Giebfeld): Kemerli pencere ya da kapıların silmeli çerçevelerinin üst kısmı ile kemer eğrisi arasında kalan doldurulmuş bölüm. Bu bölüm antik yapılarda rölyeflerle süsleniyordu. Genel olarak kapı ve pencere kemerlerinin içindeki dolu kısımlar ile kemerle dış çerçeve arasında kalan bir tarafı kavisli, üçgen biçimindeki köşeler (kemer köşeliği) için de kullanılır.

alizarin – (Fr. alizarine): Fransızcada “garance” adı verilen bir bitkiden çıkarılan boya. Kumaş boyası olarak ve resimde yağlıboya imalatında kullanılmaktadır. Ancak şimdi maden kömürü katranından da bu boya çıkarıldığından, bitkiden çıkarılan boya piyasadan kalkmış gibidir. Bitkisel ali-

zarin, solmayan mükemmel bir boyadır. Yağlıboyalarda kullanılan alizarin ise çabucak bozulmayan, sağlam bir renktir. Alizarinin krapplack cinsi ise yapay olarak elde edilmekte olup, doğal kök bitkisinden elde edilen çok daha fazla dayanıklı ve parlak renktedir.

alkazar – (*Arap.*) Kale anlamına gelir.

Bu sözcük çeşitli İspanyol kale ve surları için kullanılmıştır.

alle – (*Fr.* allée): İki yanı ağaçlı cadde.

altar – (*→sunak*).

altboya – (*→astar boyası*).

alt boyama – (*Fr.* couche; *Alm.* Unter-malung): Yağlıboya ve tempera resimlerde dayanıklılığı artırmak için, resme başlamadan önce sürülen astar boyasından sonra yapılan ilk resim çalışması. Çeşitli ve belirli renklerle yapılan bu alt boyama resmin bozulmasını önüyor ve iyice kuruduktan sonra da üzerine esas çalışma yapılıyordu. Alt boyama sonradan üzerine yapılan çalışmanın renk uyumunda, alt yansıma olarak önemli bir etki yapıyordu. Özellikle barok Avrupa resminde (*Hollandalılar*) ve Venedik resminde (*Tiziano*) itibar görmüş bir çalışma yöntemidir. Alt boyama tempera resmin yer aldığı Proto-Rönesans ve Olgun Rönesans'ta da kullanılmıştır. Alt boyama, resim sanatının en önemli bir teknik olanağıdır.

altgergi – (*Fr.* entrâit; *İng.* collar, tie-beam; *Alm.* Spannringe): Çatı makası üçgeninde karşılıklı iki merteği alttan birbirine bağlayan kuşak (*→çatı makası*).

altın kesit – (*Lat.* sectio aurea; *Fr.* Section d'or; *Alm.* Goldener Schnitt): Plastik sanatlarda geçerliliği görülen

bir ölçü oranıdır. Bir doğru parçası eşit olmayan öyle iki parçaya bölünmelidir ki, küçük parçanın büyük parçaya oranı, büyük parçanın tüm doğru parçasına eşit olsun. Yani:

$$A:B = B : (A+B)$$

altın zemin – (*Alm.* Goldgrund): Geç Antikite resminde genellikle doğal bir oylum veren arka plan resmedildiği halde, M.S. 4. yy.'dan sonra Bizans sanatında düz bir altın zemin üzerine figürler getirmek gelenek olmuş ve bu Proto-Rönesans'a değin sürmüştür. Gotik resimde altın zemin dünyevi hayata önem verilmediğinden geçerliliğini korumuş; Rönesans'ta ise dünyevi yaşam ve fizik güzellik önem kazandığından figürlerin arkasına optik görüntülü oylum getirilmiş ve altın zemin önemini yitirmiştir.

alveol – (*Fr.* alvéole; *İng.* bucket, cell; *Alm.* Zelle, Höhle, Höhlung): Taş yuvası, içine bir kitabenin oturtulduğu boşluk. Yuva. Petek (*→yuva*).

amatör – Sözcüğün aslı Latince'den gelir. Bir sanatı kendine meslek edinmeksizin yalnız zevk için yapan kimseye denir.

amblem – (*Fr.* emblème): Bir şeyi simgeleyen biçim imgesi, remzi, remiz.

ambo – (*Lat.* cancelli): 13. yy.'a kadar kiliselerde kullanılan ve çok süslü işlenen taştan kürsülerdir. Ambo bizdeki minber karşılığıdır.

amfiprostil – (*Yun.* amphiprostylos): İki dar cephesinde sütunlu holü olan eski Yunan tapınağı.

amfiteatr/amfitiyatro – Yunancadan gelen bir sözcüktür. Çember ya da oval bir biçim üzerine kademeli oturma yerleri olan bir tiyatrodur. Oturma yerinin ön kısmı ortasına ge-

len yarım dairede bir oyun yeri bulunur ve burada temsil oynanırdı. Romalılar zamanında ise amfiteatrda gladyatör yarışmaları yapılırdı. Fakat Roma amfiteatrları biçim bakımından değişiktir.

amfora – (*Lat.*) (*Fr.* amphore): Eski Yunanlılar ve Romalılarda yapılması ve kullanılması âdet olan dibi sivri, kar-

AMFORA

Erken Geometrik Devir. İ. Ö. IX. yüzyıl

nı dar ve boyun kısmı uzun olan bir çeşit testiye denir. Bunların boyunlarında iki kulp bulunurdu. Dipleri sivri olduğu için toprağa gömülerek ayakta tutulur, içine şarap konurdu. Amforaların bazılarının alt kısımları yerde durması için düz yapılmıştır.

Amitabha – (*Fr.* Amitâbha): Ölümsüz nuru temsil eden Buda heykeli.

amites – Romalılar tarafından kullanılmış, oda gibi etrafı kapalı bir çeşit tah-trevan.

Ammon – Eski Mısır tanrılarında biri.

Amor – (*Lat.* amor; *Fr.* amour; *Alm.* Amor, Eros): Yunan mitolojisinde aşkın kişileştirildiği erkek çocuk ya da kanatlı erkek çocuk. Sonraları Afrodit'le yan yana gösterilmiştir. Eros adı ile de anılmaktadır. Praxiteles'in Eros figürlerinden hiçbiri günümüze kadar gelmemiştir. Yayını gerip okunu atan Eros, M.Ö. 4. yy. sonralarında muhtemelen Lysippos okulunda heykelleştirilmiştir. Eros'un Psişe ile bir grup halinde anlatılması ise ilk olarak Helenistik dönemde görülmektedir (→Eros).

amorce – (→ekleme dışı).

Ampir Üslubu – (*Fr.* Style Empire): İlahamını Yunan ve Roma üsluplarından alan ve Napoléon Bonaparte zamanından (1804) başlayarak otuz yıl kadar devam eden, Percier ile Fontaine adındaki iki mimarın yarattığı bir üsluptur. Eski Mısır mobilyalarının süsleme ve biçimlerinden de esinlenen bu üslubun etkisi bizim Osmanlı saraylarına kadar gelmiştir.

anakapı – (*Fr.* portail; *İng.* gateway; *Alm.* Portal; *Os.* cümle kapısı): Bir yapının zengin biçimde yapılmış, büyük önkapısı (→portal).

analitik kübizm – (→kübizm).

anatomi – Canlıların yapılarını inceleyen bilim. Resim ve heykelde, sanatın insanı konu olarak ele aldığı dönemlerde, insan yapısı inceleme konusu olmuştur. Yunan'da ve daha önce Eski Mısır'da insan anatomisi esaslı bir incelemeye tabi tutulmuştur. M.S. 14. yy.'da sanatçıların sistemli olarak kadavralar üzerinde çalıştığını görüyoruz. Rönesans sanatçılarından Luca Signorelli, Benvenuto

Cellini, Leonardo ve Michelangelo gibi ün yapanlarının, yaptıkları anatomi çalışmaları, bugünkü anatomi biliminin kurulmasında öncülük ettikleri görülmektedir. Sonraları 19. yy.'da anatomi ders olarak akademilerde yer almıştır. Anatomi etüdü zamanımızda güzel sanatlarda bir çeşit akademizmaya sebep olduğu için güzel sanat okullarından kaldırılmıştır. Son yıllarda ülkemizdeki kimi güzel sanatlar fakültelerinde anatomi dersi yeniden programlara konulmuştur.

anıt – [abide] (*Fr.* monument): Sanat ve tarihi değeri olan yapı, heykel ve resim gibi sanat eserlerinin topluma önem kazanması ile bir esere atfedilen niteliklidir. Örneğin: Selimiye Camii, anıtı gibi. Belli bir kişi ya da olayın hatırasına dikilen bir yapı ya da heykele de bugün anıt diyoruz. Örneğin Atatürk anıtı, Fatih anıtı gibi. 18. yy.'a kadar yalnız tanrılar, kralar ve asillerin adına anıt dikilirken 19. yy.'dan itibaren sanatçıların, alimlerin ve politikacıların adına da anıt dikilmeye başlamıştır.

anıtmezar – (*Fr.* mausolé): Görkemli anıtsal mezar (→*Maussoleion*).

anıtısal – (*Fr.* monumental; *İng.* monumental; *Alm.* denkmalhaft; *Os.* abidevi): Anıta benzer, anıtla ilgili.

animizm – (*Fr.* animisme): Evrende var olan her şeyin bir ruha sahip olduğu ve evrenin ruhlar âleminin gizli güçlerince yönetildiği şeklindeki ilkel inanç.

anjelik – (*Fr.* angélique): Melek gibi anlamına gelir. Rönesans'tan bu yana tablolarda başı yana bükük melek gibi bakışlı kız ve kadın resimlerine denir.

ankostik – Balmumlu boyalarla resim yapma tekniği (→*mumlu boya*).

anlatımcı sanat – (*İng.* narrative art): Bir hikâyeyi, bir konuyu anlatan sanat anlayışı. Böyle bir resimde dokümanlara dayanan ve bilinen resimsel bilgi ve estetik anlayışı ile yapılan biçimleme söz konusudur. Bu nedenle janr resimleri bu tür anlatımcı resimlerdendir. Heykel sanatında da böyle anlatımcı örnekler vardır. Örneğin, Helenistik dönemde yapılan Laokon heykel grubu gibi. Resimde de Jacques Louis David'in tarihi konulu resimleri anlatımcı sanatın örnekleridir.

ante tapınağı – Yunan tapınak biçiminin prototipi (→*tapınak*).

antik – (*Fr.* antique; *Alm.* Antike; *Arap.* kadim): Eski Yunan ve Roma sanat dönemlerine antik denir. Sanat eseri ticareti dilinde antik, modernin karşıtıdır.

antika – [asar-ı atika] Bu kelime yalnız eski olan eşyaları tanımlar. Antikanın antik eserlerle hiçbir ilişkisi yoktur, karıştırmamalıdır.

antikacı – (*Lat.* antiquarius; *Fr.* antiquaire; *İng.* antiquarian, antique-dealer; *Alm.* Kunsthändler, Antiquitätenhändler): Eski, sanat değeri olan eşyaları satan kimse.

antrölak – (→*girift örgü*).

Anubis – Başı çakal, vücudu insan biçiminde tasvir edilen ve Osiris'in oğlu sayılan eski bir Mısır tanrısı.

apadâna – (*Fr.* apadâna; *İng.* apadâna; *Alm.* Thronsaal): Eski İran hükümdarlarının çok sütunlu taht salonlarına ve içinde bu salonlar bulunan saraylarına denir.

Apet – İki memesi sarkık, vücudu hipo-

potam, başı dışı aslan biçiminde tasvir edilen eski bir Mısır tanrısı.

apoditerium – (*Lat.* apodyterium; *Fr.* apodytérium; *Ing.* apodyterium; *Alm.* Auskleideraum): Eski Roma hamamlarının, etrafında oturma yerleri bulunan soyunma bölümü.

Apokalips – (*Alm.* Apokalypse; *Fr.* Apocalypse; *Yun.* Apokalypsis: bildirme, vahiy): İ.Ö. 2000 ile İ.S. 200 arasındaki Yahudi ve Hıristiyan yazınında görülen bir tür dinsel baskı arasındaki topluluklara umut vermek amacıyla inananların anlayacağı antik bir dille yazılmış apokalipslerde Tanrının kendisine bağlı olan seçilmiş kullarına yardım etmek için tarihsel olayları nasıl değiştirdiği anlatılmıştır. Apokalips yazarları, genellikle gelecekte kötülüğün kaldırılması, Mesih'in gelmesi vb. konularda sonunda kötüler cehenneme, iyiler cennete yollanır. Eski Ahit'teki Daniel Kitabı ve Yeni Ahit'teki Yuhanna'nın vahyi, bu tür yazılar arasındadır. Apokalips konuları, erken ortaçağda ve sonra ortaçağın sonlarında Avrupa'da kitap baş harflerinde ve tahta baskı resimlerde işlenmiştir.

Apollon – Eski Yunan ve Romalılarda güzel sanatlar, güneş ve ışık tanrısıdır. Bir Apollon heykelinin en belirgin simgesi sırtında ya da elinde taşıdığı ok ve yaydır.

apoteoz – (*Fr.* apotheose): Sözcük Yunancadır. Bir kralın ya da önemli kişinin tanrılaştırılması demektir. Bir kralın ya da kişinin tanrılaştırılması bir Asya görüşüdür. Asya'dan Yunanlılara, Yunanlılardan da Romalılara geçmiştir. Romalılarda da ilk kez tanrılaştırılan kişiler tasvir edilmiştir. Avrupa Baroğu

ARABESK

ve Fransız Klasisizmi zamanında da tanrılaştırma sahneleri tasvir edilmiştir. Ingres'in Louvre Müzesi'nde yer alan "Homer'in Tanrılaştırılması" adlı eseri buna bir örnektir.

apsid – (*Lat.* absis; *Fr.* abside; *Ing.* apse; *Alm.* Apsis): Bazilika ve kiliselerde ana eksenin ucunda yer alan ve papazın ayin yapmak için kullandığı, üstü yarım kubbe ile örtülü olan, yarım daire biçimindeki niş. Roman kiliselerinden başlamak üzere zamanla apsidin önüne kor kısmı gelmiştir (→kor).

apsis – (→apsid).

apter – (*Fr.* aptère): Kanadı kesik olarak yapılan zafer heykellerine verilen ad.

apter tapınağı – (*Fr.* temple aptère): Yanlarında sıra sütunları olmayan Yunan ve Roma tapınaklarına verilen ad.

arabesk – Birbiri içine girip çıkan hat ve eğrilerin meydana getirdiği bir bezeme biçimi. Bu bezeme ismi Araplarla ilgili görünmesine rağmen ad verişi yanlıştır. Arabesk bezemeleri, Asya ülkeleri gibi, Yunan, Roma ve Keltlerin de kullandığına tanık olmaktadır. Arabesk resim sanatında kullanılan bir terim de olmuştur. Örneğin vücut

karakterindeki eğriler için de arabesk terimi kullanılmaktadır.

arap zamkı – (Os. zamk-ı arabî): Bir çeşit zamk ağacının gövdesinden çıkan ve çıktıktan sonra saydam renkte kuruyan yapıştırıcı madde. Bu madde özellikle litografi plağının üzerindeki resmi asitlemek ve taşın yüzeyini dış etkilerden korumak için kullanılır. Eskiden arap zamkı, kâğıt vb. şeyleri yapıştırmak için sulandırılarak sıvı halinde kullanılırdı. Arap zamkı, eskiden Avrupa'ya senegal zamkı ya da kordofan adı altında getirilirdi.

ara ton – (→*dömitent*).

ara üslup – (→*geçiş üslubu*).

arena – (Lat.): Latincede kum anlamına gelen "arena" sözcüğünden alınmış olup amfiteatrların ortasındaki kum dökülmüş alana denir. Burada glad-yatörler dövüşürlerdi.

areosistil – (Fr. areosystyle): Aynı hizada sütunların, çift çift yerleştirildiği ve her çift sütun arasında 3,5 sütun çapı aralık bulunan düzene denir.

areostil – (Fr. areostyle): Sütunlar arasındaki aralığın, iki sütunun merkezleri arasındaki mesafe ele alınmak üzere, sütun çapının 3,5 ya da 4 misli olan düzene denir.

arkad – (Lat. arcus): Ön yüzü kemerli ve açık, arkası duvarlı ve üstü örtülü galeri. Arkad aynen cami iç avlularının revaklı, üstü kapalı düzeninin cadde üzerinde bina önüne gelmiş durumudur. Arkadların bizde ve özellikle Torino şehrinde bol örnekleri bulunur. Arkad motifi Roman kiliselerinde apsiden dış duvarlarında kör bir koridor biçiminde duvar süsü olarak da kullanılmıştır.

arkaik – (Yun. arkhaios; Fr. archaïque;

İng. archaic; Alm. archaisch, altertümlich): Sanatta gelişim devrelerinin ilkidir. Arkaik sanat ya da üslup, sanat duygusunun ilk biçimlenmiş durumudur. Bütün arkaik sanatlarda özellikler ortaktır: Patlak gözler, parmakların sucuk biçiminde ve uzun oluşu, kaşların gözlerle paralel bir ay teşkil etmesi, gözlerde hiçbir anlamın bulunmaması, gövdede katı frontal bir duruş, ciddi, kaba ve detaydan yoksun bir işleme tarzı gibi. Bu üslup, daha sonraki dönemlerde taklit edilmek istenmiş ve bunun sonucu arkaik taklidi, imal edilmiş eserler ortaya çıkmıştır. Buna da "arkaikçe üslup" denilmiştir.

arkaizm – (Fr. archaisme; Alm. Arkaismus): Arkaik sanat özelliklerini benimseyen görüş. Özellikle eski çağların sağlam yapılı, süse ve ayrıntıya önem vermeyen sade, katı mimarlık ve heykel anlayışının yeniden canlandırılması düşüncesine dayanan sanat anlayışı.

arka plan – (Fr. fond, arrière plan; İng. background; Alm. Grund, Hintergrund): Bir resimde en arkada kalan yüzey.

arkasolium – [mezar hücresi] Katakomplarda duvara dikine konulmuş mezar yeri olup üstü yarım kubbeli bir niştir. Nişlerin içi resimlerle süsölüdür.

arkeoloji – (Fr. archéologie): İlk uygarlıkları araştıran ve inceleyen bilim. Antikitenin yapı ve eserlerinin ilk olarak araştırılması 18. yy.'ın ikinci yarısından sonra Winckelmann'ın ortaya koyduğu araştırma disiplini ile bir bilim dalı haline gelmiştir. Arkeoloji klasik ve doğu arkeolojisi diye iki bölüm

altında incelenmektedir. Doğu arkeolojisi adı altında Mısır, Mezopotamya ve Hitit uygarlıkları; klasik arkeoloji adı altında da Yunan, Roma ve Etrüsk uygarlıkları araştırılmakta ve incelenmektedir.

arnavud bacası – Tavanarasına ışık sağlamak için damların üzerinde çıkıntılı olarak yapılan pencere (→*mansard*).

Assemblage – Bu terim, Fr.'daki assembler ve Alm.'daki zusammenfügen = bir araya getirmek, bütünlendirmek fiillerinden oluşturulmuştur. İlk kez New York'taki Museum of Modern Art'da 1961'de düzenlenen bir sergideki somut nesnelerin katkısıyla üç boyutlu bir kolaja dönüştürülen geleneksel tablo resmine ilişkin eserler için kullanılmıştır. Yeni Dada ve yeni-gerçekçilik karakterindeki bu sanat anlayışının örneklerini, Robert Rauschenberg'in Combine Painting'leri, yeni-gerçekçilerin ya da New York'lu sanatçı George Brecht, Alan Kaprow ve Jim Dine'in birçok çalışması oluşturmaktadır. Assemblage, environment ve happening gibi yeni ifade türleri arasındaki sınırların ara sıra birbirine karıştığı kabul edilmektedir (→*environment ve happening*).

arşitektonik – (Fr. *architectonique*; İng. *architectonics*; Alm. *Architektonik*, *architektonisch*; Arap. *hendesî*): Mimari kurallara ve mimarlık sanatına uygun inşaa sanatı anlamına gelir.

arşitrav – [baş taban] (Fr., Alm. *Architrav*; Yun. *Epistylon*): Yunan ve Roma mimarisinde sütunların üzerine gelen giriş.

arşivolt – [baş kemer, kemer alını, taçkemer] (Fr. *archivolte*; İng. *archivolt*; Alm. *Bogeneinfassung*, *Bogenläufe*,

Bogenleiste): 1- Bir kemeri çerçeveleyen silme. 2- Bütün silme ve süsleriyle beraber bir portalin kemeri. Roman ve gotik katedrallerinde portal kemerinin içi heykel figürleriyle kaplanmıştır. 3- Bir portalin kemerini meydana getiren, merkezleri bir, iç içe kemerlerin tümü, taçkemer.

Art Nouveau – (→*Yeni Üslup*).

Artemis – (Lat. *Diana*): Yunan'dan önceki çağda bir doğa tanrısı olarak görülen, hayvanların hâkimi olduğuna inanılan kadın. Arkaik Yunan sanatı onu geyik, aslan ya da kuş olarak göstermiştir. Bunun yanında Artemis sonraları verimlilik tanrıcılığı sıfatını kazanmış ve kadınların ona bağlanmalarına sebep olmuştur. Efes Artemisi'nin sembolize ettiği anlam da budur. Bilindiği gibi Efes Artemisi çok memeli bir kadın olarak gösterilmiştir.

âsâ – Kral ve peygamberlerin kudret sembolü olarak ellerinde taşıdıkları baston ya da değnek.

asar-ı atika – (→*antika*).

asefal – (Fr. *acephale*): Başsız olmayan heykeller için kullanılan bir sözcüktür.

asimetri – (Fr. *asymétrie*): Bir eksene göre iki yanda, farklı mesafelerde yer alma.

askışçelenk – [girland] (Fr. *guirlande*; İng. *garland*; Alm. *Laubgewinde*, *Blumengehänge*): Yaprak, çiçek, meyve, motiflerinden yapılan ve iki yanından asılı olarak gösterilen kabartma yapı süsü. Özellikle Roma yapı ve mezarlarında kullanılmış bir motiftir.

askıya almak – İnşaa edilmiş eski bir binanın bir tarafını yıkıp yeniden onarmak istendiğinde üst kısmın ağırlığını

tutmak için destek ve bağlamalar kullanmaya denir.

Asklepieion – [Eskulapyum] (*Fr.* asclepieion; *Alm.* Asklepieion): Ölülerini iyi eden Yunan ve Roma tanrısı Asklepios'un adına dikilen bir tapınak olup bunun yanında iyileşmek için gelen hastaların oturmalarına mahsus odalar, banyolar ve tiyatro yeri bulunurdu.

Askulap – (*Yun.* Asklepios; *Alm.* Aeskulop): Apollon ve Koronis'in oğlu olan Askulap ölülerini diriltiren bir tanrı olduğu için Zeus tarafından bir yıldırımla öldürülmüştü. Askulap'ın alâmeti yılan ya da bir değneğe sarılmış yılan idi. Halen doktorların ya da tıp fakültelerinin rozetlerinde bulunan işaret de buradan gelmektedir.

asma bahçe – İlk büyük uygarlıklarda ayaklar ve kemerler üzerinde meydana getirilen teraslar üzerine bahçeler yapılması çok ilgi görmüş ve gelenek olmuştu. Bâbil'in asma bahçeleri dünyanın yedi harikası arasında yer almıştı (→*Dünyanın Yedi Harikası*).

asma kandillik – Camilerde kubbeye bir zincir ya da demir çubuk ile asılan ve üzerine birçok kandilin takıldığı tezyinatlı bir madeni askı.

asma kat – Bir binanın iki katı arasında tavanı alçak olarak yapılan ara kat.

Asmolen – İnşaatlarda kiremit, tuğla artıkları ile beton karışımından yapılarak kiriş, putrel, nervür ve tavan betonlarının altına ilave edilen kiriş aralarına ses ve ısı izolasyonu için konulan dolgu maddesi.

Assemblage – (→*Neo-Dada*).

astar boyası – [altboya] Resim yapılan tuvalin boyayı emmemesi ve bezin dokuma aralkklarının kapatılması için

kullanılan boya. Astar boyaları çeşitlidir. Bunlardan yağlıboya astarı şöyle yapılır: Bir litre suda 70 gr. marangoz tutkalı eritilir. Eritme, tutkalı 24 saat bir litre su içinde bırakarak yapılmalıdır. Bundan sonra eritilmiş tutkal, içinde biraz su bulunan bir başka kap içine konularak ateşte ısıtılır. Bu erimiş tutkallı su fırça ile tuvale sürülür. Tuval kuruduktan sonra: 1 ölçü tebeşir tozu + 1 ölçü çinko üstübeci + 1-3 ölçü su birbiriyle karıştırılarak ayrı ayrı kıvamına getirilir ve bir ölçü sıcak tutkallı su katılır. Bu karışım gene ısıtılarak ince tabakalar halinde tuvale iki kez sürülür. Yağlı astar yapılmak istenirse yukarıdaki formüle bir buçuk ölçü pişmiş bezir katılır.

Astarte – (*Fr.* Astarté): Samilerin bir tanrısıdır. Aynı tanrıya Fenikeliler İstar, İbraniler ise Astoret demişlerdir.

aşı boyası – Kiremit kırmızısı renginde bir toprak boyadır. Aşı demir oksitli boyadır. Eskiden ahşap evlerin kirliliğini kapatmak için cephelerine sürülürdü (→*kırmızı*).

aşık – Çatılarda mertekleri ya da çatı örtüsünü taşıyan yatay kirişler (→*çatı makası*).

âşik yolu – (*Fr.* grecques méandres; *İng.* greek frets; fretwork, meanders, *Alm.* Mäander): Dik köşeler teşkil ederek içe ve dışa doğru kırılan çizgilerin meydana getirdiği geometrik motiflerin tekrarı ile ortaya çıkan süs (→*meandr*).

Aşk Tanrısı – (→*Amor, Küpidon, Eros*).

Aşöleen çağı – (*Fr.* Epoque Acheuléene): M. Ö. 236.000 ile 118.000 yılları arasında içine alan çağ. Aşöleen çağında insan taşı artık her iki taraftan yontarak keskinleştiriyor ve bunu

avucunda tuttuğu bir balta olarak değerlendiriyordu. Bu terimi prehistoracı bilim adamı Breuil kabul ettirmiştir. Bu balta yanında badem, kalp ve hatta üçgen biçiminde yontulmuş taşlar hep Aşöleen çağında işlenmiştir. Bu taşlar İngiltere, Fransa, İspanya ve Güney Almanya'da çok yaygın olarak bulunmuştur.

Atena, Athena – Atena Yunanlıların savaş tanrıçasıdır. Zeus'un başından doğduğuna inanılır. Atena, kadın işlerinin, el sanatlarının ve güzel sanatların koruyucusudur. Yunan sanatında Atena çoğunlukla savaş sahneleri içinde gösterilmiştir. Atina Akropolü'nde inşa edilen Parthenon tapınağı Atena'nın adına yapılmıştır.

ateş tapınağı – Zerdüştlerin ateşe tapmak için inşa ettikleri tapınak.

atlant – (Fr. atlente): (→*karyatid*.)

Atlas – Yunan mitolojisinde gök kubeyi taşımaya mecbur olan Jüpiter'in oğlu idi. Bu tasavvura göre Antik devirde, Ortaçağ'da ve özellikle Barok'ta, Atlas güçlü adam olarak bir mimari unsur gibi taşıyıcı öge halinde gösterilmiştir (→*karyatid*).

atmeydanı – Bizanslıların araba ve at koşuları için inşa ettikleri Hipodrom'a İstanbul'da Türklerin verdikleri ad. İçinde at koşturulan meydan anlamına gelir.

atölye – (Fr. atelier): Bu sözcük güzel sanatlarda ressam ve heykelticilerin çalıştıkları yer için kullanılır. Atölye pencerelerinin kuzeye bakması gerekir. Böylece atölyeye yumuşak bir ışık gelmesi sağlanır.

atrium – (Lat. atrium; Fr. atrium; İng. atrium; Alm. Atrium, Aula, Vorhof; Arap. sahn): Eski Roma yapılarında bulunan

sokağa yakın, etrafı odalarla çevrili, ortasında havuz bulunan üstü açık avlu. Romalıların son zamanlarında atrium, etrafı sütunlarla çevrili kabul salonu olmuştur. Yunanlılar atriuma avula derlerdi. Sözcüğün Türkçe avlu ile olan yakınlığı ilgi çekicidir (→*avlu*).

avlu – (Fr. cour; İng. courtyard; Alm. Hof): Bir yapının ortasında, önünde ya da arkasında üstü açık, etrafı kapalı olarak bırakılan kısımlar. Avlu binada bulunduğu yerin adını alır. Örneğin: eğer binanın ortasında ise buna iç avlu denir.

avula – Eski Yunan'da avlu (→*avlu*).

ayak – (Fr. pilier; İng. pier, pillar; Alm. Pfeiler): Kemer ve kubbe ağırlıklarının bindirildiği taştan, tuğladan ya da ağaçtan yapılan dayanağa verilen ad. Filayakları, sütunlar, ahşap dayanaklar hep bu terimle ifade edilir.

ayaktaşı – Cami, kervansaray ve medrese gibi eski yapılardan giriş kapısının eşiği bitişiğinde bulunan ve çok girip çıkılmadan ötürü aşınacağı için yer seviyesinde konulan düz granit taş.

ayazma – Bizanslıların yeraltı su depoları. Ayazmaların suyu bir kaynağa bağlı su yolu ile beslenir (→*sarıncı*).

ayça – Bayrak ve sancak direklerinin tepesindeki ay biçimindeki madeni süs.

aydınlık – [ışık bacası ya da ışıklık] Bir binanın iç tarafında ışık alamayacak kısımların ışık almasını sağlayacak boşluğa verilen ad.

aynalı tonoz – (Alm. Spiegelgewölbe): Manastır tonozunun üst bölümünü yatay bir yüzle keserek elde edilen tonoz biçimi (→*tonoz*).

aynataşı – Çeşmelerde musluk takılan süslü taş.

ayrıntı – (→*detay*).

***Resim, mimarlık ve heykel alanında,
herkesin yararlanabileceđi, görsellerle
desteklenmiř bir kaynak...***

- 1500'ü aşkın açıklamalı başlık...
- Sanat terimlerinin yabancı dillerdeki karşılıkları.

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-0430-5

9 789751 404305